

Anna Budzyńska*

Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

PRZYGOTOWANIE POLSKIEGO CUKROWNICTWA DO PEŁNEJ LIBERALIZACJI RYNKU CUKRU

STRESZCZENIE

W opracowaniu dokonano porównania pozycji konkurencyjnej polskiego przemysłu cukrowniczego z liderami unijnego rynku cukru – Francji i Niemiec – pod względem wydajności i efektywności cukrownictwa oraz bazy surowcowej. Horyzont czasowy prowadzonych badań to lata 2004–2015, wybrany z powodu możliwości analizy działań restrukturyzacyjnych przeprowadzonych w ramach reformy unijnego rynku cukru z lat 2006–2013 przygotowującej podmioty do zmian w sektorze cukrowniczym Unii Europejskiej z uwagi na zmniejszenie mechanizmów interwencjonizmu państwowego. Celem pracy było dokonanie oceny przeprowadzonych działań restrukturyzacyjnych i modernizacyjnych polskiego przemysłu cukrowniczego oraz zdiagnozowanie stanu przygotowania polskiego cukrownictwa do funkcjonowania w warunkach pełnej liberalizacji rynku, która zostanie wprowadzona we wrześniu 2017 roku.

Słowa kluczowe: rynek cukru, reforma, cukrownictwo, liberalizacja gospodarki

* Adres e-mail: anna.budzynska@up.lublin.pl

Wprowadzenie

Liberalizacja gospodarki wymusza na przedsiębiorstwach monitorowanie i dostosowywanie się do zmiennych warunków otoczenia, przez co prowadzenie działalności wymaga nieustannego wdrażania nowych reguł oraz uniwersalnych mechanizmów (Zajko, 2010, s. 438–439). Wraz z początkiem sezonu 2017/2018 unijny rynek cukru zostanie zliberalizowany, przez co wszystkie podmioty funkcjonujące dotychczas w warunkach silnego interwencjonizmu państwowego oraz szczegółowych regulacji prawnych będą zmuszone prowadzić działalność narażoną na znacznie większą konkurencję i niepewność niż dotychczas. Przez ostatnią dekadę na unijnym rynku cukru obowiązywały zasady administracyjnie wprowadzonych reform, które miały zobligować przemysł cukrowniczy do restrukturyzacji oraz doprowadzić do wzrostu jego konkurencyjności na rynku światowym. Wraz z wprowadzeniem pełnej liberalizacji rynku cukru nastąpi po raz pierwszy dla unijnych podmiotów sektora cukrowniczego wykorzystanie równoważącej funkcji rynku, ponieważ dotychczas od początku funkcjonowania UE polityka interwencjonizmu państwowego ograniczała te funkcje (Budzyńska, 2016, s. 54).

Deppermann, Grethe i Offermann (2010) stwierdzili, że po zliberalizowaniu Wspólnej Polityki Rolnej, wraz ze zniesieniem wsparcia dla plantatorów buraka cukrowego, możliwym scenariuszem działań na unijnym rynku cukru będzie całkowite zaprzestanie uprawy buraka cukrowego. Dlatego eksperci wskazują konieczność współpracy między plantatorami a zarządami cukrowni, ponieważ jest to jedyny możliwy sposób na utrzymanie dostaw surowca (Poerksen, 2012, s. 3–4) i poprawę konkurencyjności sektora głównie w obszarze zmniejszenia kosztów produkcji cukru (Pacheco, 2012, s. 1–2).

Polskie cukrownictwo jest istotnym elementem przemysłu rolno-spożywczego, zarówno w kraju, jak i za granicą. Będąc trzecim producentem cukru w Unii Europejskiej, od wielu sezonów uczestniczy w nasilonej konkurencji na międzynarodowym rynku oraz modernizowaniu sektora i poprawianiu jego pozycji konkurencyjnej, zwłaszcza w porównaniu z przemysłem niemieckim, z którym polski przemysł cukrowniczy jest silnie powiązany kapitałowo (Budzyńska, 2013, s. 12). Mucha (2014a) ocenia potencjał produkcyjny polskich przedsiębiorstw pod względem efektywności ekonomicznej gorzej niż podmiotów niemieckich i proponuje zwiększyć moc przerobową cukrowni. Natomiast podstawą sukcesu polskiego sektora cukrowniczego po

wprowadzeniu liberalizacji powinna być silna współpraca plantatorów buraków cukrowych z producentami cukru (Mucha 2014b). Badania Stankiewicz (2014) wskazują na pozytywny efekt przeprowadzonych modernizacji i restrukturyzacji w polskich przedsiębiorstwach przemysłu cukrowniczego pod względem efektywności technicznej i ekonomicznej przekładający się na redukcję kosztów przetwórstwa, jednakże konieczna będzie dalsza konsolidacja produkcji z uwagi na wzrost konkurencji ze strony alternatywnych środków słodzących. Jak spodziewają się natomiast Golik i Żmija (2014), liberalizacja przyczyni się do zwiększenia konkurencyjności sektora z uwagi na głębsze powiązania unijnego rynku z rynkiem światowym. Według Artyszaka (2013) zmiany, które zaszły w polskim przemyśle cukrowniczym, są korzystne. Negatywnie ocenił on jedynie ograniczenie produkcji wymuszone obniżeniem limitów i spodziewa się niekorzystnej przyszłości dla polskiego sektora cukrowniczego po wprowadzeniu całkowitej liberalizacji na unijnym rynku cukru.

Celem opracowania jest dokonanie oceny przeprowadzonych dotychczas działań restrukturyzacyjnych w przemyśle cukrowniczym w Polsce na tle przemian dokonanych przez wiodących producentów z Unii Europejskiej i ich wpływu na poprawę konkurencyjności polskiego sektora cukrowniczego w kwestii zorganizowania skutecznej i efektywnej działalności na zliberalizowanym rynku, a więc diagnoza polskiego cukrownictwa na tle przedsiębiorców z Francji i Niemiec oraz stopień jego przygotowania do funkcjonowania bez wparcia organów państwowych.

1. Przygotowanie zakładów produkcyjnych

Najważniejszym podmiotem polskiego cukrownictwa, które należy do najbardziej skoncentrowanej branży przemysłu spożywczego na rynku krajowym, są producenci cukru funkcjonujący od wielu lat w strukturach 5 grup właścicielskich.

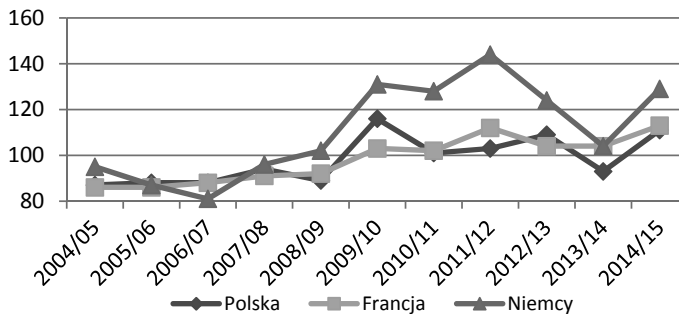
Tabela 1. Liczba czynnych cukrowni

Sezon	2004 /2005	2005 /2006	2006 /2007	2007 /2008	2008 /2009	2009 /2010	2010 /2011	2011 /2012	2012 /2013	2013 /2014	2014 /2015
Polska	43	40	31	29	19	18	18	18	18	18	18
Francja	30	30	30	30	25	25	25	25	25	25	25
Niemcy	26	26	25	24	20	20	20	20	20	20	20

Źródło: CEFS.

Proces koncentracji przemysłu cukrowniczego był prowadzony zarówno na polskim rynku cukru, jak również na dwóch największych rynkach cukru Unii Europejskiej. W ostatnim badanym sezonie we Francji w ramach 8 koncernów działało prawie 25% wszystkich unijnych czynnych zakładów produkcyjnych. Natomiast w Niemczech, w których produkcja cukru jest porównywalna wolumenem do produkcji francuskiej, 5 koncernów posiadało 20% cukrowni produkujących cukier na rynku Unii Europejskiej. W związku z reformą unijnego rynku cukru dwaj główni producenci zamknęli podobną liczbę cukrowni (Niemcy – 6, Francja – 5), pomimo że wolumen wytwarzanego cukru w tych krajach cały czas wzrastał. Zupełnie inaczej wyglądała sprawa restrukturyzowania sektora cukrowniczego w Polsce. W pierwszych dwóch sezonach po wejściu w struktury Jednolitego Rynku Europejskiego zamknięto prawie 30% istniejących zakładów produkcyjnych. Następnie w ciągu dwóch kolejnych sezonów w ramach restrukturyzacji sektora i ograniczania produkcji z powodu zmniejszenia limitów produkcyjnych, zamknięto 12 cukrowni, co spowodowało zmniejszenie potencjału produkcyjnego o kolejne 30%. W tym czasie ograniczenie przyznaných na polski rynek kwot cukrowych wyniosło prawie 20%. Redukcja potencjału przemysłu cukrowniczego było wyższa niż spadek limitów produkcyjnych, co wskazywałoby na modernizację i zwiększenie wydajności w sektorze.

Rysunek 1. Długość kampanii cukrowniczej (w dniach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych CEFS.

Pierwszym pozytywnym skutkiem przeprowadzonych procesów modernizacyjnych jest wydłużenie czasu, w którym zakład wytwarza cukier z dostarczanych surowców (kampania), dzięki czemu wykorzystanie czynników produkcji w sektorze się zwiększa. Na podstawie danych zamieszczonych na rysunku 1 można zauważyć tendencję sukcesywnego wydłużania długości kampanii przez wszystkich wiodących producentów z Unii Europejskiej. Na początku badanego okresu w Polsce i Francji cukier produkowano krócej niż 90 dni, podczas gdy sektor niemiecki prowadził kampanię przez 95 dni. Trend dłuższej kampanii w sektorze niemieckim w porównaniu z cukrownictwem francuskim i polskim utrzymywał się przez cały badany okres. Wraz z wydłużaniem czasu kampanii przez wszystkich unijnych producentów, wzrastała również różnica między długością czasu produkcji cukru w Niemczech i pozostałych krajach UE. W pierwszym badanym sezonie niemiecka kampania była dłuższa o 9% od kampanii prowadzonej przez polskie cukrownie, w kolejnych dwóch sezonach produkcja cukru w Polsce była nieznacznie dłuższa niż w Niemczech, natomiast od czwartego badanego sezonu różnica wzrastała systematycznie, by w sezonie 2011/2012 długość kampanii sektora niemieckiego osiągnęła wartość maksymalną w badanym okresie i była o 40% dłuższa od czasu produkcji cukru w polskich cukrowniach. Najdłuższą kampanię polskiego cukrownictwa w badanym okresie odnotowano w sezonie 2009/2010, chociaż niemieckie cukrownictwo pracowało o 13% dłużej. W przypadku francuskiego sektora cukrowniczego najdłuższe okresy wytwarzania cukru miały miejsce w sezonach 2011/2012 i 2014/2015.

Tabela 2. Średnia wydajność poszczególnego zakładu produkcyjnego w danej kampanii (w tys. ton)

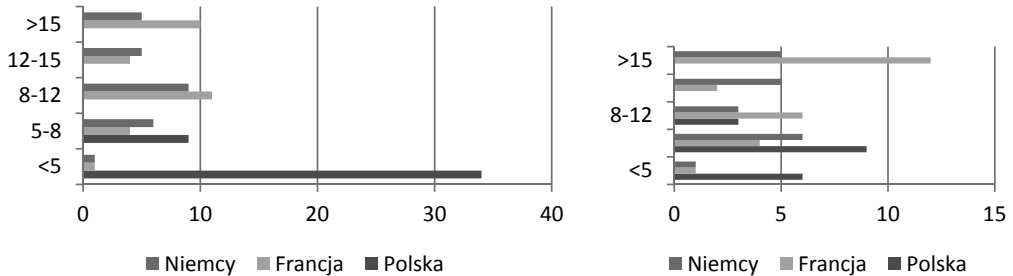
Sezon	2004 /2005	2005 /2006	2006 /2007	2007 /2008	2008 /2009	2009 /2010	2010 /2011	2011 /2012	2012 /2013	2013 /2014	2014 /2015
Polska	47	51	55	66	73	91	81	106	100	95	113
Francja	138	138	138	148	163	178	169	191	169	166	183
Niemcy	167	155	130	163	183	212	173	213	200	171	225

Źródło: CEFS.

Wzrost koncentracji oligopolistycznego przemysłu charakteryzuje się przede wszystkim wzrostem wolumenu produkcji w jednej cukrowni. Analiza danych zawartych w tabeli 2 wskazuje na największy progres polskiego cukrownictwa w kwe-

stii poprawy wydajności poszczególnych zakładów. W badanych 11 okresach średnioroczny wzrost ilości produkowanego cukru w jednym podmiocie wynosił 22%, podczas gdy główni unijni konkurenci Polski podnosili wydajność cukrowni średnio o 12% rocznie. Jednocześnie na przestrzeni badanych sezonów zmniejszeniu uległa różnica wydajności charakteryzująca poszczególne przemysły krajowe. Początkowo niemieckie zakłady wytwarzały prawie czterokrotnie więcej niż cukrownie polskie, francuskie trzykrotnie, natomiast w ostatnim badanym okresie polskie zakłady produkowały dwukrotnie mniej niż niemieckie i półtorakrotnie mniej niż francuskie.

Rysunek 2. Porównanie struktury cukrowni w Polsce, Niemczech i Francji według mocy przerobowej w sezonach 2004/2005 i 2014/2015 (w tys. ton dziennie skrojonego surowca na 1 cukrownię)

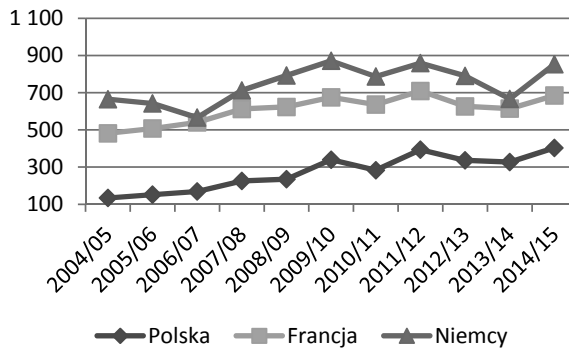
Źródło: opracowanie własne na podstawie Rynek cukru. Stan i perspektywy (2005), s. 16; Rynek cukru. Stan i perspektywy (2016), s. 14.

Pod względem wydajności cukrowni unijny przemysł cukrowniczy nie przeprowadził większych zmian, ponieważ od początku badanego okresu u głównych konkurentów Polski dominowały zakłady duże, przerabiające ponad 15 tys. ton buraków na dobę. Na polskim rynku cukru zaszły znaczące zmiany, pomimo że wciąż przeważają cukrownie o mniejszych zdolnościach przerobowych. Zamknięto zakłady o najmniejszej wydajności, natomiast przeprowadzona modernizacja spowodowała, że 17% polskich cukrowni znajduje się w środkowym przedziale zdolności produkcyjnych, tj. do 12 tys. ton surowca dziennie.

2. Przygotowanie pracowników cukrowni

Przy ocenie przygotowania polskiego sektora cukrowniczego do liberalizacji rynku cukru nie należy pomijać oceny przeprowadzonych procesów restrukturyzacyjnych pod względem ich wpływu na wydajność zatrudnienia w sektorze, czego istotnym wskaźnikiem jest efektywność techniczna (rys. 3) oraz wielkość zatrudnienia pracowników sezonowych (tab. 3).

Rysunek 3. Średnia wydajność zatrudnionych pracowników (wyprodukowany cukier w tonach na 1 zatrudnionego)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych CEFS; Rynek cukru. Stan i perspektywy (2005, 2016); Wirtschaftliche vereinigung Zucker verein der Zuckerindustrie; Tereos.

Techniczna wydajność pracy podmiotów unijnego rynku cukru systematycznie wzrastała. Wśród badanych cukrowni najwyższą wartość zarówno wyjściową, jak i kończąca analizowany okres odnotowano w przemyśle niemieckim. W pierwszym badanym sezonie wydajność pracowników z Niemiec pięciokrotnie przewyższała wydajność polskich pracowników cukrowni oraz prawie półtorakrotnie francuskich. Średnioroczny wzrost wydajności personelu niemieckiego i francuskiego wyniósł 4%, natomiast polskiego 14%. Dzięki temu w ostatnim badanym sezonie wydajność 1 zatrudnionego z Niemiec przewyższała dwukrotnie pracownika z Polski. W ciągu analizowanego okresu polski przemysł cukrowniczy trzykrotnie poprawił wydajność swoich pracowników.

Tabela 3. Zatrudnienie pracowników sezonowych na czas kampanii

Sezon	2004 /2005	2005 /2006	2006 /2007	2007 /2008	2008 /2009	2009 /2010	2010 /2011	2011 /2012	2012 /2013	2013 /2014	2014 /2015
Polska	5 946	5 915	3 592	2 910	1 867	1 566	1 616	1 789	1 919	1 769	1 655
Francja	2 496	2 379	2 211	2 130	1 701	2 135	1 837	1 827	1 793	1 772	1 759
Niemcy	418	355	317	304	69	365	324	389	383	422	438

Źródło: opracowanie własne na podstawie CEFS; Rynek cukru. Stan i perspektywy (2005, 2016);
Wirtschaftliche vereinigung Zucker verein der Zuckerindustrie; Tereos.

O poprawie wydajności nie tylko pracowników, ale również zmodernizowanego parku maszynowego i innych czynników kapitałowych świadczy zmniejszenie ilości zatrudnianych pracowników sezonowych w związku z kampanią produkcyjną. W ciągu wszystkich badanych sezonów przemysł niemiecki zatrudniał niewielu pracowników sezonowych, stanowiących około 6–8% całości personelu zatrudnionego w cukrowniach, natomiast francuski około 30%, podczas gdy w polskich cukrowniach na początku prowadzonych badań na czas kampanii zatrudniano ponad 40% wszystkich zatrudnionych w przemyśle cukrowniczym. Wskaźnik ten na koniec badanego okresu został zmniejszony do 30%, przy czym należy zaznaczyć, że całość zatrudnienia w przemyśle cukrowniczym w Polsce została zredukowana trzykrotnie na przestrzeni badanego okresu, podczas gdy cukrownictwo w Niemczech i Francji przeprowadziło redukcję całości zatrudnienia o około 20%.

3. Przygotowanie zaplecza surowcowego

Istotnym czynnikiem warunkującym funkcjonowanie przemysłu cukrowniczego jest baza surowcowa. Wraz z wprowadzeniem zasad liberalizacji na unijnym rynku cukru zostanie zniesiony system dopłat do uprawy buraków cukrowych oraz minimalna cena skupu. W analizowanych krajach największej redukcji wynoszącej 33% powierzchni uprawy dokonano w Polsce w trakcie badanego okresu, podczas gdy w Niemczech redukcja ta wyniosła 22%, a we Francji niecałe 4%. Natomiast liczba plantatorów w okresie badanych 11 sezonów zmalała w Polsce o połowę, w Niemczech o 35%, zaś we Francji o 13%.

Tabela 4. Powierzchnia uprawy buraków cukrowych w przeliczeniu na 1 plantatora (ha)

Sezon	2004 /2005	2005 /2006	2006 /2007	2007 /2008	2008 /2009	2009 /2010	2010 /2011	2011 /2012	2012 /2013	2013 /2014	2014 /2015
Polska	3,80	3,82	3,77	3,54	4,29	4,80	5,11	5,49	5,39	5,17	5,71
Francja	12,95	12,90	13,02	12,84	13,44	14,32	14,64	13,92	13,12	13,87	14,27
Niemcy	9,36	8,97	8,38	9,76	10,57	10,95	11,12	12,71	11,02	10,91	11,22

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych CEFS.

Właścicielami najbardziej skoncentrowanych plantacji buraków cukrowych byli plantatorzy francuscy, którzy posiadali gospodarstwa trzykrotnie większe niż rolnicy polscy. Pomimo posiadania gospodarstw o wysokiej pozycji konkurencyjnej, właściciele z Francji w ramach przeprowadzonej restrukturyzacji powiększyli swoje plantacje w badanym okresie średnio o 10%. W tym samym czasie rolnicy niemieccy zwiększyli areal średniego gospodarstwa o 20%. W Polsce baza surowcowa przemysłu cukrowniczego w dalszym ciągu wykazuje rozdrobnioną strukturę na tle głównych konkurentów, pomimo że w badanym okresie zwiększono o 50% wielkość przeciętnej plantacji.

Tabela 5. Plony buraków cukrowych (t/ha)

Sezon	2004 /2005	2005 /2006	2006 /2007	2007 /2008	2008 /2009	2009 /2010	2010 /2011	2011 /2012	2012 /2013	2013 /2014	2014 /2015
Polska	6,80	7,40	7,10	8,90	7,90	8,60	7,50	9,70	9,50	9,60	10,30
Francja	11,90	12,10	11,80	12,60	12,97	13,89	12,40	13,23	12,63	12,55	13,69
Niemcy	9,90	9,60	9,10	10,00	10,00	11,60	9,60	10,70	11,62	10,90	13,25

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych CEFS.

Plantacje buraków cukrowych zlokalizowane na terenie Polski wykazują najniższe plony na unijnym rynku cukru. Największy wpływ na taką sytuację ma rozdrobniony charakter gospodarstw. Pozytywnie należy jednak ocenić ponad 50% wzrost wydajności uprawy buraków cukrowych w Polsce w badanym okresie. Na początku badań plony uzyskiwane przez polskich plantatorów stanowiły niewiele ponad połowę tego, co z takiego samego arealu uzyskiwali plantatorzy francuscy oraz 70% wielkości plonów wypracowanych przez gospodarstwa niemieckie. W ostatnim badanym sezonie nastąpiło zrównanie wydajności w Niemczech i Francji, podczas gdy polskie uprawy osiągnęły plony stanowiące prawie 80% wydajności uzyskiwanej przez głównych konkurentów.

Podsumowanie

Ocena przeprowadzonych przez polskie cukrownictwo przemian w ramach reformy na unijnym rynku cukru jest pozytywna. Działania, które od początku wejścia w strukturę Unii Europejskiej były prowadzone w sektorze cukrownictwa w Polsce, znacznie zmniejszyły dysproporcje w porównaniu z wiodącymi konkurentami. Pozycja konkurencyjna podmiotów na polskim rynku cukru poprawiła się głównie w zakresie wydajności zakładów produkcyjnych oraz efektywności zatrudnionych pracowników. Pozytywnie ocenić należy również fakt wydłużania kampanii cukrowniczej, co przyczynia się do obniżki kosztów wytwarzania. Koncentracja bazy surowcowej prowadzona jest w pożądanym kierunku, chociaż dokonane przemiany są wciąż niewystraszające. Przeważają małe, rozdrobnione plantacje, którym bardzo trudno konkurować z wielkoobszarowymi gospodarstwami konkurentów unijnych. Potrzeba dalszych zdecydowanych przemian, by polski przemysł cukrowniczy stał się równorzędnym partnerem na zliberalizowanym światowym rynku cukru.

Literatura

- Artyszak, A. (2013). Zmiany w produkcji cukru w Polsce na tle Unii Europejskiej w pierwszej dekadzie XXI wieku. *Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Problemy Rolnictwa Światowego*, 13 (28, z. 1), 8–15.
- Budzyńska, A. (2013). Procesy restrukturyzacyjne charakteryzujące rynek cukru w UE. *Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Problemy Rolnictwa Światowego*, 13 (28, z. 2), 9–18.
- Budzyńska, A. (2016). Równowaga na rynku cukru w Unii Europejskiej pod wpływem reformy tego rynku. *Annales UMCS. Sectio G. Agricultura*, LXXI (2), 53–63.
- CEFS. Europejski Związek Producentów Cukru. Pobrane z: <http://www.cefs.org> (4.04.2017).
- Deppermann, A., Grethe H., Offermann F. (2010). *Farm Level Effects of EU Policy Liberalization: Simulations Based on an EU-wide Agricultural Sector Model of the German Agricultural Sector*. The 114th EAAE Seminar “Structural Change in Agriculture” 15–16.04.2010. Berlin.
- Golik, D., Żmija, D. (2014). Perspektywy rozwoju przetwórstwa w sektorze cukrowniczym i mleczarskim w Polsce w świetle zmian WPR do 2020 roku. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie*, 1 (925), 75–84.

- Mucha, M. (2014a). Porównanie przemysłu cukrowniczego w Polsce i w Niemczech po reformie regulacji unijnego rynku cukru. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 16 (3), 200–204.
- Mucha, M. (2014b). Szanse i wyzwania dla branży cukrowniczej po zniesieniu systemu kwot. *Burak Cukrowy*, 3, 3.
- Pacheco, J. (2012). *The CAP and Long-term Sustainability of the Sugar Beet Sector in the EU* (s. 1–2). Abstracts of Papers 73rd IIRB Congress 14–15.02.2012. Bruksela.
- Poerksen, N. (2012). *Sustainability – An Integrated Part of the Beet Sugar Industry from Customer to Grower* (s. 3–4). Abstracts of Papers 73rd IIRB Congress 14–15.02.2012. Bruksela.
- Rynek cukru. Stan i perspektywy (2005). *Analizy Rynkowe*, 28, 16
- Rynek cukru. Stan i perspektywy (2016). *Analizy Rynkowe*, 43, 14.
- Stankiewicz, D. (2014). Sektor cukrowniczy w Unii Europejskiej. *Analizy Biura Analiz Sejmowych*, 3 (107), 2–7.
- Tereos. Pobrane z: <http://tereos.com/en/our-group/profile> (4.04.2017).
- Wirtschaftliche vereinigung Zucker verein der Zuckerindustrie. Pobrane z: <http://www.zuckerverbaende.de/> (4.04.2017).
- Zajko, K., (2010). Globalizacja działalności gospodarczej. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Ekonomia*, 12, 438–439.

POLISH SUGAR SECTOR PREPARATIONS TO SUGAR MARKET LIBERALIZATION

Abstract

In the paper the polish sugar sector competitiveness is compared with the main competitors of the European union sugar sector – France and Germany. In 2006 the EU introduced a reform of the sugar market into preparation of the sugar sector liberalization in 2017. Due to reform, sugar sector was reorganized into improvement its profitability. The article uses statistical data from International Sugar Organization and European Association of the Sugar Producers and Institute of Agricultural and Food Economics in order to appraise the changes and ability to compete in the international marketplace.

Keywords: sugar market, reform, sugar sector, economy liberalization

JEL code: Q13

